

Unger, Josef

Vývoj osídlení na soutoku Jihlavy a Svratky ve 13.—15. století

Archaeologia historica. 1982, vol. 7, iss. [1], pp. 169-178

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/139395>

Access Date: 04. 09. 2024

Version: 20240904

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Vývoj osídlení na soutoku Jihlavy a Svatky ve 13. až 15. století

JOSEF UNGER

Dějiny osídlení malého území na soutoku Jihlavy a Svatky se zabývalo Regionální muzeum v Mikulově v letech 1970 až 1981. Geograficky je území vymezeno přibližně spojnici Šumice—Cvrčovice a Žabčice na severu, Šumice—Mušov na západě a Žabčice—Mušov na východě (obr. 1). Byla zde provedena řada archeologických výzkumů od povrchových sběrů až po výzkumy systematické. Přestože výsledky jednotlivých výzkumů nejsou ještě zcela vyhodnoceny, tak je možno již dnes vytvořit základní obraz osídlení.

Písemné prameny přinášejí o osídlení našeho území zprávy až od 13. stol., což je dosti pozdě. Pro poznání osídlení ve 13. až 15. stol. jsou však pramenem prvořadým. Určité problémy vyvstávají s určováním doby zániku vsí podle písemných pramenů, protože ne vždy bylo zaniklé sídlo označeno jako pusté. Do jisté míry z písemných pramenů můžeme odvodit velikost vsí, církevní organizaci, způsob zaměstnání obyvatelstva, ale málo nás již informují o způsobu bydlení a hospodaření poddaných.

Archeologické prameny naproti tomu dosvědčují osídlení v mnohem starší době, i v období osvětleném písemnými prameny poskytují jedinečné informace o způsobu života poddaného obyvatelstva. Jsou-li archeologické prameny získány v dostatečné míře jsou i velmi dobrou pomůckou chronologickou a jejich význam v tomto smyslu se při zjemňování chronologie a rozpracování nálezo- vých horizontů bude ještě zvyšovat. Problematikou průkaznosti archeologického materiálu z povrchových sběrů se podrobně zabýval J. Klápště (1978, 456), který došel k závěru, že ani dostatečně početný povrchový sběr na určité lokalitě nemusí zákonitě zachytit celé časové rozpětí života vesnice a tím poskytnout i východisko k datování počátků osídlení. S tímto závěrem, v literatuře již několikrát potvrzeným (Štěpánek 1965, 95), lze plně souhlasit. Např. na zaniklých Narvicích by povrchové sběry asi vůbec neprokázaly silné pravěké osídlení (cf. Unger a kol. 1980). Rovněž tak archeologické nálezy ze sběrů i výkopů menšího rozsahu neprokáží ani kontinuitu osídlení určité lokality, což nakonec neprokazují ani zprávy písemných pramenů. Naproti tomu opakovaný povrchový sběr a průzkum na lokalitách narušených rigolací, drenážováním nebo jinými hlubšími zásahy poskytují uspokojivé výsledky a zdá se, že i objektivně zachycují počátek osídlení (Koválov, Topolany). Na připojené tabulce (obr. 2) je srovnání výsledků, k nimž lze dospět na základě písemných a archeologických pramenů. Zdá se tedy, že oba druhy pramenů se mohou velmi dobře doplňovat. Velmi problematické je zatím využití místních jmen pro určení doby vzniku té které vsi. Místní jména jako prameny dějin osídlení bude zatím možno využívat jen na mnohem širším území.

Pozůstatky slovanského osídlení zachycujeme na zkoumaném území od samých jeho počátků. Zdá se, že i zde se projevil úpadek centrální moci po

zániku Velkomoravské říše v 10. stol. Mladohradištní nálezy z tohoto území i širšího okolí můžeme datovat většinou až do 11.—12. stol., tedy do doby konsolidace české státní moci v tomto prostoru. Jak ukázal archeologický výzkum v Mikulčicích (Pouлік 1963, 127—128) nebo na Pohansku u Břeclavě (Dostál 1975, 174—175), je na jižní Moravě doloženo osídlení v druhé polovině 10. stol., ale malý počet lokalit datovatelných zatím do tohoto období nebude asi vysvětlitelný jen stavem výzkumů. Pravděpodobně došlo nejen ke kulturnímu, ale i početnímu oslabení obyvatelstva. Střediskem osídlení oblasti pod Pavlovskými vrchy v mladší době hradištní se stal hrad Strachotín (Pouлік 1948 až 1950, 56, 276, Novotný 1966, 250).

Počátek 13. stol. přinesl v osídlení podstatné změny. Život na některých mladohradištních vesnicích pokračuje dále. Při archeologickém výzkumu v Narvicích byly zjištěny právě v tomto období změny ve stavebním rozvržení vsi způsobené stavbou kostela. Krom toho v první polovině 13. stol. vznikají další vsi. Celkem bezpečně je doložen vznik Topolan a Koválova. Obě vesnice byly založeny nedaleko od prameniště menší vodoteče. Zatímco starší vsi se soustřeďovaly kolem řeky Jihlavy a jejich ramen, tak v 13. stol. snaha využít další půdu vedla lidi k zakládání sídel i u menších toků. V první polovině 13. stol. vzniká na zkoumaném území i síť kostelů, přičemž jen mušovský kostel je snad o něco starší. Zkoumané kostely v Přibicích a Narvicích byly postaveny právě v této době a nejpozději kolem poloviny 13. stol. vzniká i kostel v Koválově. Velký zásah do struktury osídlení znamenal i vznik města Pohořelic, které se staly jádrem území. Nejpozději na počátku 13. stol. zaniká i staré centrum Strachotíngrad (Pouлік 1948—1950, 54, Novotný 1979, 291). Především vojenskou funkci tohoto hradu přebírají nově vybudované Děvičky, z nichž byl v poslední době získán archeologický materiál z první poloviny 13. stol. V keramickém materiálu se toto období projevuje jako přechodné. Vedle keramiky tuhé, tak charakteristické pro mladší dobu hradištní, se objevuje i keramika s příměsí slídy, která je zase charakteristická pro období následující. Zvláště typický pro keramiku první poloviny 13. stol. je radélkovaný dekor, který je projevem určitého kulturního proudu pronikajícího na jižní Moravu od jihu. Velké změny, které na jihu Moravy proběhly v první polovině 13. stol., je možno sledovat i v písemných pramenech. Obecně se nazývají kolonizací, kterou však již nechápeme jako akt etnický nesený výhradně německým obyvatelstvem (Hosák 1967, 77). Ve zkoumaném území ani jeden název vesnice není německý. Název dvou vsí, které v našem území takřka určitě vznikly v první polovině 13. stol., má paralely na Hané. Jedná se o Topolany, jejichž protějšek je znám od Olomouce nebo Vyškova, a Koválov, jehož paralely ve formě Koválovice známe od Slavkova nebo Kojetína. Není tedy vyloučen i přímý původ obyvatel některých nově založených vsí na Pohořelicku přímo z oblasti Hané. Usuzovat šmahem z názvu vsi na národnost obyvatel však nebude možné.

Celkovou hustotu osídlení sledovaného území máme bezpečně doloženu až pro druhou polovinu 14. stol. Není tedy jisté, zda síť vsí byla ukončena již v první polovině 13. stol. Ve 14. stol. se nám toto území jeví jako hustě osídlené. Vzdálenost mezi jednotlivými sídlišti se pohybovala mezi 1 až 4 km (obr. 1). Poměrně hustá byla i síť kostelů zabezpečujících církevní správu oblasti. Územím procházely i důležité obchodní cesty spojující jednak Brno s Mikulovem, ale i Pohořelice s Hustopečemi a Drnholcem (Vermouzek 1980).

Vesnice ve zkoumané oblasti byly budovány především ze dřeva a hlíny. K hospodářským objektům patřily i zásobní jámy a podzemní chodby — lochy. Sídla feudálů bývala v Koválově, u Mušova (Nekuda—Unger, 1981, 158, 211)

a asi od 14. stol. i v Přibicích, kde je doložena johanitská komenda (Unger 1979). Zděnými stavbami na vesnicích bývaly kostely, které byly budovány tak, aby pojaly větší množství obyvatelstva.

V archeologických nálezech, zejména v keramice, se druhá polovina 13. stol. výrazně liší od předchozího období především používáním materiálu s příměsí slídy a rozšířením tvarového sortimentu, na němž se projevují impulzy z Poryní. Projevuje se zde asi produkce vyspělejších hrnčírských dílen.

Pravděpodobně na přelomu 13. a 14. stol. zanikla jedna vesnice — Všetaty. Tuto ves se zatím nepodařilo přesně lokalizovat, ale okolnosti nasvědčují tomu, že ležela poblíž Svatky. Pozoruhodné je, že ve stejné době zanikla nedaleko odtud u Sakvic v poloze „Štěpničky“ jiná ves ležící těsně u břehu Dyje (Unger 1981). I když impulzem k zániku obou vsí mohly být válečné události, na něž bylo období počátku i třicátých let 14. stol. bohaté (Matějek 1970, 6—7), tak příčinou vlastního zániku, nebo spíše neobnovení vsí, můžeme hledat v změně hospodářských nebo ekonomických podmínek. V našem případě hrály důležitou roli záplavy, řeky Dyje a Svatky, které pokud i přímo neohrožovaly vesnici, tak znemožňovaly nebo ztěžovaly hospodaření na okolních polích.

Období 14. a počátku 15. stol. se v archeologických nálezech projevuje vcelku jednotně. V keramickém materiálu pozorujeme další zdokonalení výroby a patrně i počátek širšího využívání rychlorotujícího hrnčírského kruhu. Keramický sortiment se dále rozšířil. Tato skutečnost je odrazem dalšího rozvoje řemesla, i když rozkvět specializovaných hrnčírských center (Brno, severomoravský výrobní okruh) se v nalezeném materiálu zatím neprojevil.

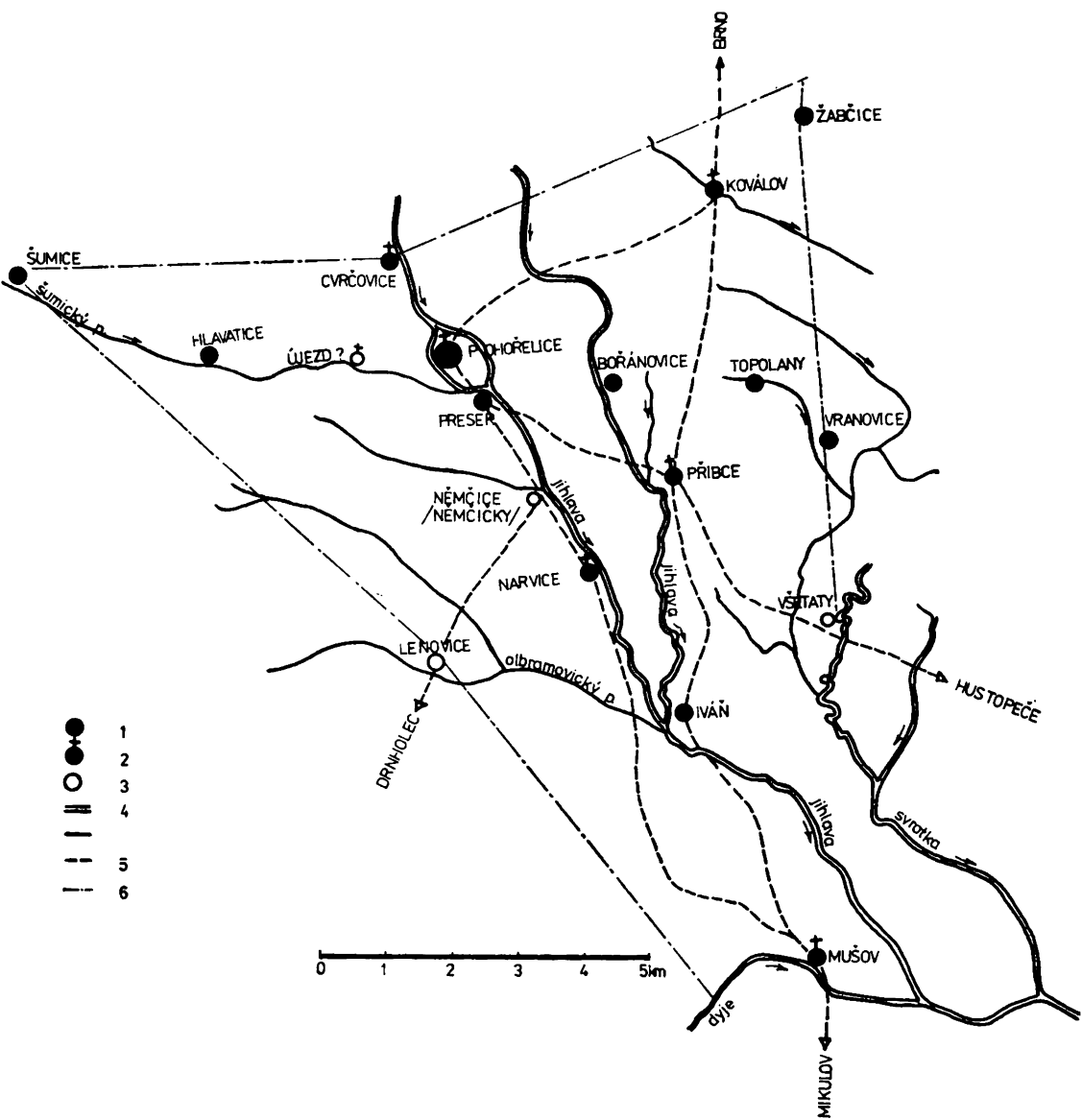
Výrazně se ve zkoumané oblasti projevuje období první krize feudalismu a husitské revoluční hnutí, a to jako období, v němž zpusťla celá řada vsí. Příčinou zániku vsí se na Moravě podrobně zabýval V. Nekuda, který správně na první místo klade příčiny hospodářského charakteru, jako jsou zásahy vrchnosti, zbíhání poddaných nebo rozvoj měst. Války se na procesu pustnutí rovněž podílely, ale nebyly činitelem většinovým (Nekuda 1961, 163—176). Domnívám se, že i v tomto období je třeba odlišovat bezprostřední impulz zániku sídliště, kterým mohly být válečné události, epidemie, požáry atp. od příčiny trvalého zániku respektive neobnovení té které vsí. Zdá se, že společným jmenovatelem jsou hospodářské podmínky, ale ty je možno ještě blíže specifikovat. Příčinou trvalého zániku některých vsí mohlo být vyschnutí vodního zdroje. Snad to byla hlavní příčina zániku Topolan a Koválova, kde dříve tekly nevelké potoky dnes již zcela zaniklé. Druhou příčinou mohlo být vyčerpání zemědělské půdy. Rychlé znehodnocení kvalitní černozemě na Koválově zemědělským obděláváním a nízkou produkční schopností půd na tamní písكوšterkové terase považuje J. Pelíšek (1979) za příčinu trvalého zániku vsi Koválova. Vzhledem ke stejným pedologickým podmínkám by bylo možno tuto příčinu vztáhnout i na Topolany. Třetí příčinou trvalého zániku může být blízkost města. Nejvýrazněji mohla tato příčina působit u Preseru, který ležel jen 1 km od Pohořelic. V neklidných dobách konce 14. a první poloviny 15. stol. pak jistě převládly hospodářské i obranné výhody opevněného města. Další příčinou trvalého zániku některých vsí je hospodářská politika feudálů koncem 15. a v 16. stol. Na námi zkoumaném území je tato příčina zvláště nápadná. Mezi léty 1510 až 1536 koupili Vilém a Jan z Pernštejna od různých majitelů, především klášterů, pozemky zaniklých vsí Koválova, Němčiček, Bořanovic (Borovsko), Narvic, Preseru, Přibice a Újezda. Na pozemcích Narvic, Bořanovic, Němčiček a Preseru byly zřízeny rybníky, které v té době skýtaly vrchnosti velké výnosy při hospodářství ve vlastní režii (Hurt 1960-1, 65). Naproti tomu Přibice, kde pozemky nebyly vhodné k založení rybníků a asi ani k hospoda-

ření ve vlastní režii, byly vrchností znovu osídleny. Rovněž část pozemků zaniklých Hlavatic mohla být lépe využívána při rybníčním hospodářství, a proto asi ani tato ves nebyla obnovena. Připočteme-li k uvedeným příčinám záplavy, které znemožňovaly život na některých vsích již na přelomu 13. a 14. stol., pak zjišťujeme, že příčin trvalého zániku středověkých vsí je mnoho. Kořeny trvalého zániku některých vsí jsou již ve výběru nevhodné polohy v období rozmachu kolonizace v první polovině 13. stol. (Koválov, Topolany).

Vročení, nebo stanovení přesnějšího data zániku vsi není zatím z archeologických ani písemných pramenů zcela jednoznačné. U některých vsí, především u Koválova, se zdá, že nezánikly okamžitě, ale po určitou dobu snad jen živořily. Mohlo zde být osazeno jen několik málo usedlostí, z nichž v archeologických pramenech získaných jen povrchovými sběry nemusíme zjistit takřka žádné pozůstatky. Na druhé straně není u Koválova vyloučeno, že ves byla zaniklá přestože v zemských deskách k roku 1493 se uvádí „... ves Koválov s lidmi platnými, s rolí oranů i neoranů, s kostelním právem...“ (ZDB XVI, 226), což může být jen formule, která nedokládá existenci osídlené vesnice.

V souvislosti s válkami mezi markrabaty Joštem a Prokopem, které byly odrazem první krize feudalismu na Moravě, trpělo i okolí Pohořelic (Pohořelice 1973, 16). V období husitského revolučního hnutí musely vsi v okolí Pohořelic opět velmi trpět, protože vesměs patřily církevní vrchnosti. I později ve čtyřicátých až šedesátých letech je několik svědectví o válečných akcích v okolí Pohořelic (Dřímál 1965, 144, 148). Z písemných pramenů se zdá, že vsi Újezd, Narvice, Hlavatice a Němčice (Němčíčky) zanikly až kolem poloviny 15. stol. Naproti tomu archeologické prameny nasvědčují zániku Přibic, Bořanovic, Topolan i Koválova již počátkem 15. stol. Úpadku města Pohořelic již v době předhusitské může nasvědčovat i zastavení města Václavem IV. r. 1417 (Břec-lavsko 1969, 561). Zástavu města i dobu jeho úpadku v 15. stol., která vyústila r. 1514 v pokles na město poddanské, způsobilo zřejmě oslabení jeho hospodářského zázemí. Město, v němž okolní zemědělci prodávali výsledky rostlinné i živočišné produkce a v němž si opatřovali důležité řemeslnické výrobky, po zániku nebo hospodářském oslabení zemědělských vsí značně utrpělo, takže jeho význam podstatně upadl, přestože z hlediska vojenského i z hlediska polohy na důležité obchodní cestě Brno—Vídeň mělo i nadále svůj význam. U Pohořelic se tedy jasně projevuje funkce města jako hospodářského střediska zemědělského okolí, které s tímto vzniká i upadá.

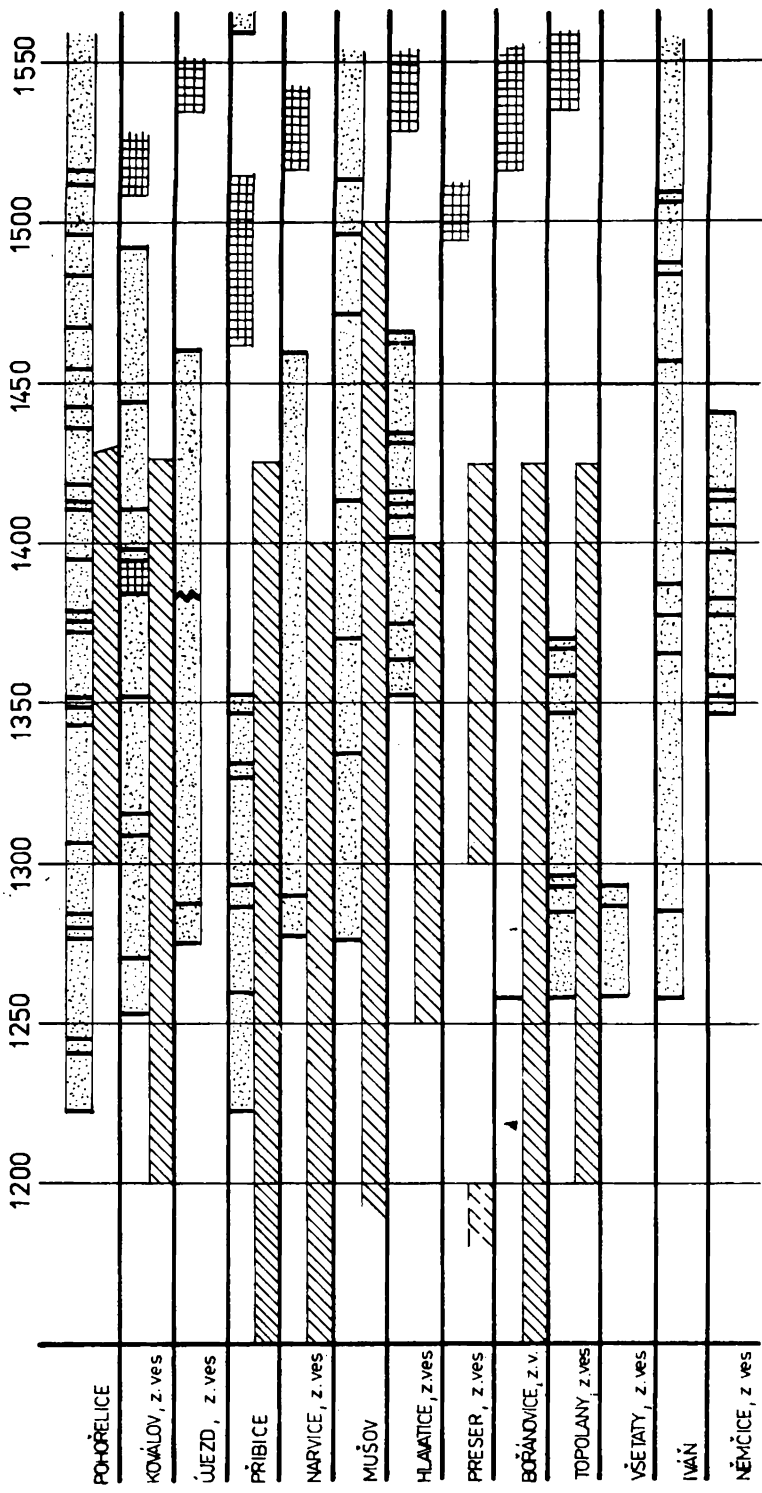
Při sledování vývoje osídlení v oblasti nad soutokem Jihlavy a Svratky ve 13.—15. stol. bylo zjištěno nebo potvrzeno několik skutečností, které mohou mít i obecnější platnost. Především, že archeologické nálezy jsou i v době osvětlené písemnými prameny důležitým zdrojem našeho poznání, zvláště při sledování otázek hospodářských dějin. Ukázalo se, že v archeologických pramenech se odráží všechny zásadní hospodářské a společenské přeměny. V našem případě se konkrétně jedná o kolonizaci a krizi feudalismu. Soustředění pozornosti na malou oblast má své výhody i nevýhody. Výhodou je, že v menší oblasti můžeme důkladně poznat lokalizaci jednotlivých sídlišť a z mnohých získat i archeologický materiál. Na druhé straně ani při deset let trvajícím průzkumu se zde nepodařilo lokalizovat všechna sídla. Přestože zde byly prováděny archeologické výzkumy, tak všechny, s výjimkou výzkumu na tvrzišti „Kulatý kopec“ u zaniklého Koválova, měly ráz záchranných nebo zjišťovacích akcí, které byly zaměřeny na pozůstatky románské architektury (Narvice, Koválov, Přibice, Mušov). Podoba sídla venkovského obyvatelstva, která by nás v této oblasti velmi zajímala, nám zůstává utajena. Získaný keramický materiál je natolik početný, že umožnil stanovení keramických horizontů, které

Obr. 1. Rekonstrukční mapa osídlení soutoku Jihlavy a Svatky v 13. až 15. stol. Legenda: 1 – přesně lokalizovaná ves, 2 – ves s kostelem, 3 – nejjasná lokalizace, 4 – vodoteče, 5 – cesty, 6 – hranice zkušmaného území.

bude možno dále upřesňovat. Na druhé straně však zánik mnoha sídlišť v první polovině 15. stol. nebo i dříve způsobil, že nemáme dostatek archeologického materiálu pro poznání keramiky druhé poloviny 15. stol. ani století následujícího.

Ze zpracování vyplynuly i další úkoly, které by bylo třeba ve zmíněné oblasti na soutoku Jihlavy a Svatky řešit. Především se i nadále snažit o lo-

LEGENDA [Dotted] PÍSEMNÉ PRAMĚNY O EXISTUJÍCÍM SÍDLIŠTI
 [Brick] PÍSEMNÉ PRAMĚNY O ZANIKLÉM SÍDLIŠTI
 [Hatched] ARCHEOLOGICKÉ PRAMĚNY

Ob. 2. Srovnání písemných a archeologických pramenů k vývoji osídlení na soutoku Jihlavy a Svatavy.

kalizaci dalších zaniklých vsí a o získávání dalších kolekcí archeologického materiálu při povrchovém průzkumu. Systematický výzkum by mohl vyřešit celou řadu problémů. Pro poznání vztahu pozdněhradištního a středověkého osídlení by byl nejlepší výzkum na zaniklém Koválově nebo Topolanech, protože zde není žádné starší hradištní osídlení. Zdá se, že vůbec nejdůležitější by byl plošný odkryv na zaniklém Koválově, kde se dosud podařilo prozkoumat pozůstatky feudálního sídla a zbytky kostela. Zjištěním několika poddanských usedlostí, eventuálně i průzkumem kovárny, která zde podle nálezů strusky jistě bývala, získali bychom plastický obraz života na jihomoravské vesnici v období vrcholného feudalismu. Takže i tato práce, shrnující poznatky jedné etapy výzkumu, je jen východiskem dalšího bádání.

Literatura

- Břeclavsko, 1969: Vlastivěda moravská, Břeclav.
- Dostál, B. 1975: Břeclav—Pohansko. Velkomoravský vemožský dvorec. Brno.
- Dřimal, J. 1965: Politika moravských královských měst za feudálních rozbrojů ve čtyřicátých letech 15. století, Sborník Matice moravské 84, 132—156.
- Hosák, L. 1948: Dějiny Hustopečska do poloviny 14. století, Praha.
- 1967: Středověká kolonizace Dyjskosvrateckého úvalu, Praha.
- Hosák, L.—Šrámek, R. 1980: Místní jména na Moravě a ve Slezsku II, Praha.
- Hurt, R. 1960: Dějiny rybníkářství na Moravě a ve Slezsku I—II, Praha.
- Klápště, J. 1978: Středověké osídlení Černokostečka, PA LXIX, 423—467.
- Matějek, F. 1970: Břeclavsko v době předhusitské, Jižní Morava 6, 5—15.
- Nekuda, V. 1961: Zaniklé osady na Moravě v období feudalismu, Brno.
- Nekuda, V.—Unger, J. 1981: Hrádky a tvrze na Moravě, Brno.
- Novotný, B. 1966: Habitat fortifié près de Dolní Věstonice (Moravie), Investigations archéologiques en Tchécoslovaquie, Praha, 250—251.
- 1979: Význam podkov, ostruh a udidel z hradiska Vysoká Zahrada — castrum Strachotín u Dolních Věstonic na Moravě, AH 4, 287—294.
- Peříšek, J. 1979: Geologické a pedagogické poměry na archeologické lokalitě hrádku „Kulatý kopec“ u zaniklé vsi Koválov u Žabčic, okr. Brno-venkov, AH 4, 303—309.
- Pohořelice, 1973: 750 let města Pohořelice, Pohořelice.
- Poufík, J. 1948—1950: Jižní Morava země dávných Slovanů, Brno.
- 1963: Dvě velkomoravské rotundy v Mikulčicích, Praha.
- Štěpánek, 1965: Opevněná sídliště 8.—12. století ve střední Evropě, Praha.
- Unger, 1974: K lokalizaci některých zaniklých středověkých osad v okolí Pohořelice (okres Břeclav), Jižní Morava-II, 22—32.
- 1977: Stav výzkumu zaniklých vsí v mikroregionu na soutoku Jihlavy a Svratky, Středověká archeologie a studium počátků měst, Praha, 258—262.
- 1979: K lokalizaci johanitské komendy v Přibicích (okr. Břeclav), AH 4, 273 až 280.
- 1981: Hradištní a středověká osada u Šakvic, okr. Břeclav, AR XXXIII, 55—86.
- Unger, J. a kol. 1980: Pohořelice—Klásterka. Pravěké sídliště, slovanská osada a zaniklá středověká ves, Praha.
- Vermouzek, R. 1980: Mikulovská cesta, Rkp. Mikulov.

Die Entwicklung der Besiedlung am Zusammenfluß der Jihlava und Svatka im 13. bis 15. Jahrhundert

Die vorliegende Arbeit faßt die in den Jahren 1970—1981 erzielten Forschungsergebnisse auf einem kleineren Gebiet Südmährens zusammen (Abb. 1). Auf der beiliegenden Tabelle (Abb. 2) findet man einen Vergleich dieser Ergebnisse aus schriftlichen und archäologischen Quellenuntersuchungen. Wesentliche Änderungen auf diesem Gebiet, das eine Reihe von Beweisen für die slawische Besiedlung schon vom Beginn der Burgwallzeit geboten hat, sind am Anfang des 13. Jahrhunderts eingetreten. Das Leben in machen jungburgwallzeitlichen Dörfern ging weiter, es entstanden aber auch neue Dörfer. Eine Reihe von Kirchen läßt sich auf dem untersuchten Gebiet schon seit der ersten Hälfte dieses Jahrhunderts nachweisen. Einen spürbaren Eingriff in die Siedlungsstruktur bedeutete die Gründung der Stadt Pohořelice, die zum Kern das ganze Gebiets wurde. Im keramischen Material spiegelt sich diese Zeit als Übergangsperiode wider. Besonders typisch für die Keramik der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts ist der Rädchendekor als Ausdruck einer kulturellen Strömung, die aus dem Süden gekommen war. Man nennt die wichtigen Änderungen, die in der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts in Südmähren verliefen, Kolonisation, die jedoch heute nicht mehr als ausschließlich vom deutschen Ethnikum getragener Akt angesehen wird. Im untersuchten Gebiet gibt es keinen einzigen Dorfnamen deutschen Ursprungs.

Die zweite Hälfte des 13. Jahrhunderts unterscheidet sich von der vorhergehenden Zeit vor allem durch die Verwendung des Glimmers im keramischen Material und die wesentliche Erweiterung des Sortiments, das Anregungen aus dem Rheinland erkennen läßt.

Die Zeit des 14. und der Anfang des 15. Jahrhunderts äußert sich in den archäologischen Funden im grossen und ganzen einheitlich. Bei dem keramischen Material beobachtet man eine Produktionsvervollkommung und offenbar auch die breitere Verwendung der rasch rotierenden Töpferscheibe. Diese Tatsache läßt einen Aufschwung des Töpferhandwerks vermuten, obwohl sich eine Blüte spezialisierter Töpferzentren (Brno, nordmährischer Produktionskreis) im Fundgut noch nicht nachweisen läßt.

Deutlich äußert sich im untersuchten Gebiet die erste Krisenzeit des Feudalismus und die hussitische Revolutionsbewegung vor allem als Periode, in der eine Reihe von Dörfern verödete. Es scheint, als müsse man vor allem unmittelbare Impulse des Abkommens von Siedlungen, wie beispielweise kriegerische Ereignisse, Epidemien, Feuersbrünste usw., von jenen des dauernden Untergangs bzw. der Nichtwiederherstellung eines abgekommenen Dorfes unterscheiden. Die eingetlichen Ursachen besaßen wirtschaftlichen Charakter und man kann sie im untersuchten Gebiet näher spezifizieren: Vertrocknen der Wasserquelle (Topolany, Koválov), Erschöpfung des Ackerbodens (Koválov), Nähe einer Stadt (Preser) und die obrigkeitliche Wirtschaftspolitik gegen Ende des 15. und im 16. Jahrhunderts. Die zuletzt genannte Ursache fällt besonders ins Auge. Zwischen 1510 und 1536 kauften Vilém und Jan z Pernštejna von verschiedenen Besitzern Grundstücke der abgekommenen Dörfer Koválov, Němčický, Bořanovice, Narvice, Přibice und Újezd, und legten auf einem Teil des angekauften Bodens Fischteiche an. Im Zusammenhang mit dem Untergang des Dorfes verfällt auch die Stadt Pohořelice, die im Jahr 1417 verpfändet wurde, nachdem sie im Jahr 1514 zu einer Unteranenstadt herabgesunken war. Bei Pohořelice äußerte sich die Funktion der Stadt als Wirtschaftszentrum der landwirtschaftlichen Umgebung, mit der die Stadt blüht und verfällt.

Bei der Verfolgung der Besiedlung in der Gegend des Zusammenflusses der Jihlava und Svatka im 13. bis 15. Jahrhundert wurden mehrere Tatsachen festgestellt oder bestätigt, die allgemeinere Gültigkeit besitzen. Vor allem die Tatsache, daß archäologische Funde auch bei hinreichenden schriftlichen Belegen eine nicht zu übersehende Quelle der Erkenntnisse sind, vor allem in wirtschaftsgeschichtlichen Fragen.

Es zeigt sich, daß die archäologischen Quellen alle grundsätzlichen wirtschaft-

lichen und gesellschaftlichen Wandlungen indizieren. In unserem Fall handelt es sich um die Kolonisation und Krise des Feudalismus. Die Bearbeitung unterstreicht die Bedeutung der archäologischen Erkundungen auf dem Boden der Ortswüstung Koválov, wo es bisher gelungen ist, die Reste eines Feudalsitzes und einer Kirche zu untersuchen. Man sollte die Forschungen und einer Kirche zu untersuchen. Man sollte die Forschungen nun auf die Untertanenhöfte und die Schmiede ausdehnen. Wie üblich, erweist sich auch die vorliegende, eine Forschungsetappe zusammenfassende Arbeit als Ausgangspunkt neuer Untersuchungen.

Abb. 1. Landkarte mit Rekonstruktion der Besiedlung am Zusammenfluß der Jihlava und Svatka im 13.—15. Jh. Legende: 1 — lokalisiertes Dorf, 2 — Dorf mit Kirche, 3 — Lokalisierung unklar, 4 — Wasserläute, 5 — Wege, 6 — Grenzen des untersuchten Gebiets.

Abb. 2. Vergleich der schriftlichen und archäologischen Quellen zur Entwicklung der Besiedlung am Zusammenfluß der Jihlava und Svatka.

